

STORTINGET

Representantforslag 43 S

(2024–2025)

fra stortingsrepresentantene Tobias Drevland Lund, Seher Aydar og Mímir Kristjánsson

Dokument 8:43 S (2024–2025)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Tobias Drevland Lund, Seher Aydar og Mímir Kristjánsson om et kriminalomsorgsløft til det beste for både innsatte og ansatte

Til Stortinget

Bakgrunn

Lenge var norsk kriminalomsorg noe andre land i verden ønsket å lære av. Modellen man har hatt i Norge, med særlig søkelys på å rehabilitere straffedømte slik at de etter endt soning kan vende tilbake til et normalt liv i samfunnet, har vært svært vellykket. Dessverre har denne «gullstandarden» man har hatt i Norge har over de siste årene, slått sprekker.

Kriminalomsorgen er underfinansiert og har vært det over lang tid. Etter flere år med kutt og underfinansiering av budsjettene har man kommet til en situasjon som er uholdbar, både for de ansatte og de innsatte. Særlig hardt går det ut over kvinner som sitter i norske fengsler, som utgjør en minimal prosentandel av den totale populasjonen.

Hele samfunnet taper på at kriminalomsorgen blir forsømt, og det er fellesskapet som vil bære kostnadene dersom kriminalomsorgen ikke får et nødvendig løft slik at de ansatte kan utføre sitt viktige samfunnsoppdrag.

De ansatte i kriminalomsorgen får ikke utført sitt viktige samfunnsoppdrag på en god måte

Stadig vekk kommer det historier fra innsiden i norsk kriminalomsorg og norske fengsler. Historier om innsatte som blir syke av å sitte i isolasjon, om dårlige tilbud i soningen og om ansatte som opplever vold og trusler, både på og utenfor jobb. Kriminalomsorgen skal være et sted som er trygt for både innsatte og ansatte. Her foregår det viktige samfunnsoppdraget kriminalomsorgen har, nemlig rehabiliteringen av innsatte som skal gjøre dem i stand til å returnere til et liv uten kriminalitet når de har gjennomført sin soning. Som andre arbeidsplasser skal det være et trygt og forsvarlig sted å jobbe for de ansatte.

Av de siste 1 000 studentene som er tatt inn på Kriminalomsorgens høyskole og utdanningscenter KRUS, har 400 sluttet i jobben i kriminalomsorgen. Denne nedgangen tilsvarer 400 mill. kroner. Gjennomgående årsaker til at så mange slutter, skyldes blant annet at grunnlønnen er for dårlig og arbeidshverdagen for tøff. Flere opplever at den krevende jobben sliter dem ut både fysisk og psykisk. I 2023 hadde kriminalomsorgen et samlet sykefravær på over 10 pst. Bruken av vikarer og overtidsbruk i førstelinja er stor.

Det er også mange som jobber ufrivillig deltid, som heller ser seg om etter mulige faste stillinger andre steder. De ansatte i kriminalomsorgens førstelinje, fengselsbetjentene, sitter på en verdifull kompetanse som er ettersøkt i andre bransjer, både i det offentlige og det private. Dersom man ikke klarer å beholde flere av de ansatte samtidig som det legges en strategi for rekruttering av nye ansatte, vil man om kort tid stå i en katastrofal ansattkrise i kriminalomsorgen.

Sentralt er også arbeidet for å ha nok faglærte ansatte og kompetente ledere på alle nivåer. For at de innsatte skal være i stand til å returnere til samfunnet og et liv fritt for kriminalitet, er det også sentralt at de får den oppfølgingen de trenger under soningen.

I august 2024 la Actis og Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund (NFF) frem rapporten «Rus- og helseutfordringer i fengsel – de ansattes erfaringer». Rapporten bygde på en undersøkelse blant over 1 000 NFF-medlemmer og ansatte i kriminalomsorgen og hadde til hensikt å kartlegge erfaringer med rus innenfor fengsel-smurene og hvordan dette påvirker arbeidshverdagen til de fengselsansatte. Undersøkelsen viste at 50 prosent av de spurte mener at kvaliteten på klargjøringsarbeidet har blitt dårligere de siste årene, og av årsaker til dette trekkes dårlig bemanning og kompetanse, mer tid til papirarbeid, mindre tid til innhold og en mer krevende fengselshverdag frem. De siste års satsinger på kriminalomsorg har i stor grad handlet om vedlikehold, bygg, effektivisering og soningskø, mens utviklingen har gått motsatt vei når det gjelder bemanning og tjenestetilbud. I undersøkelsen mener 90 pst. at økt bemanning må til for å gjøre arbeidshverdagen tryggere, og 50 pst. mener at kvaliteten på arbeidet som gjøres for å klargjøre den innsatte til et liv utenfor fengselsmurene, har blitt dårligere.

Fysisk og teknisk infrastruktur

Kvaliteten på bygningsmassen i norske fengsler er mildt sagt varierende, noe som i sin tur også har en tydelig innvirkning på sonings- og arbeidsforhold.

Flere av byggene holder ikke forsvarlig stand, noe som ble tydelig da avdelingen med høy sikkerhet ved Bredtveit kvinnefengsel måtte stenge midlertidig i slutten av november 2023 av brannvern hensyn. Det er et betydelig etterslep på bygningsmessig vedlikehold, og noen steder er det et stort behov for å erstatte eksisterende bygg med nye bygg. Samtidig er husleieordningen i staten utfordrende også for kriminalomsorgen. Staten legger én prisvekst til grunn, mens Statsbygg legger til grunn den reelle prisveksten når de skal beregne leie. Husleien til Statsbygg skal dekke kostnadene for vedlikehold og utbedring av bygningsmassen, men den strekker ikke til. Kriminalomsorgen har store utgifter til bygningsmasse. På toppen av dette har høye strømreregninger de siste årene spist betydelig av budsjettene. Derfor er det på tide at husleieordningen i staten evalueres, med sikte på en bedre ordning der statlige etater og foretak ikke kommer like skeivt ut som de gjør i dag.

Et løft av kriminalomsorgen må også inkludere en forbedring av bygningsmassen til fengslene. Det må prioriteres å vedlikeholde eksisterende bygg, og der nye bygg skal oppføres, må man tenke fremtidsrettet. De seneste årene har nye fengselsbygg blitt satt opp etter

M2015-modellen. Denne modellen er ennå ikke evaluert, noe den burde bli før fremtidige kapasitetsutvidelser vedtas. Det er også et etterslep i investeringer i den tekniske og digitale infrastrukturen i fengslene. Dette påvirker sikkerheten til både de ansatte og de innsatte.

De innsatte betaler prisen for den manglende satsingen på kriminalomsorgen

Riksrevisjonens undersøkelse av helse-, opplærings- og velferdstjenester til innsatte i fengsel kom med en nedslående kritikk av den kartleggingen og oppfølgingen kriminalomsorgen har ansvar for. Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund, som organiserer de fleste av de ansatte i kriminalomsorgen, har lenge ropt varsku om at flere år med ABE-reformen under regjeringen Solberg har gått på bekostning av innholdet i soningen. Dessverre har ikke regjeringen Støres budsjetter siden de kom til makten, gjort nok for å løfte kriminalomsorgen. Det satses ikke nok på kriminalomsorgen eller tilbudene til de innsatte. Kriminalomsorgen har rett og slett ikke midler eller folk nok til å følge opp det samfunnsoppdraget de har, på tilstrekkelig vis.

Riksrevisjonen har også pekt på at innsatte i fengslene ikke har den samme tilgangen på nødvendige helsetjenester, både somatiske og psykiske helsetjenester samt rusmestringstjenester, som den øvrige befolkningen. Selv om innsatte har krav på likeverdige helsetjenester som alle andre i befolkningen, så ser man at denne retten ikke oppfylles. 40 pst. av fengslene i landet står uten helsepersonell fra spesialisthelsetjenesten til stede, og særlig går dette ut over innsatte med rusmiddelproblemer og psykiske lidelser. Forekomsten av psykiske lidelser blant domfelte er høyere enn i befolkningen ellers, og det er ikke uvanlig at det er snakk om flere psykiske lidelser samtidig. Dersom man ønsker en kriminalomsorg som er i stand til å følge opp de innsatte på en god måte, og som er i stand til å tilby dem de helsetjenestene de har krav på, må det tas grep.

Flere opplever å bli sykere mens de soner, og den generelle helsen til innsatte er dårligere enn for den øvrige befolkningen. Det er eksempler på innsatte som blir avhengige av medikamenter mens de soner, og som kommer ut av fengslene med flere plager enn de hadde før soningen startet.

Kvinnelige innsatte får ikke sine behov og rettigheter ivaretatt

Det er dessverre slik at innsattepopulasjonen i norske fengsler i stor grad preges av sykere og mer sammensatt syke mennesker enn i befolkningen for øvrig. Særlig gjelder dette for de kvinnene som er innsatte i norske fengsler. Mange kvinnelige innsatte har dessuten en his-

torikk med vold, rus, overgrep og omsorgssvikt, som preger deres psykiske og somatiske helse. Kvinnelige innsattes behov og rettigheter blir ikke ivaretatt på en god nok måte i norske fengsler i dag.

Kvinner i norske fengsler har et dårligere soningsforhold enn menn, noe både FN og Sivilombudet her hjemme har slått fast. Allerede i 2016 viste en rapport fra Sivilombudet at kvinner ofte har andre sammensatte helseplager enn menn og derfor har behov for andre helsetjenester og annen tilrettelegging. I mars 2023 publiserte Kvinnehelseutvalget NOU 2023:5 «Den store forskjellen – Om kvinners helse og betydning av kjønn for helse». Kvinnehelseutvalget undersøkte blant annet hvordan soningsforholdene i norske fengsler påvirker kvinnelige innsattes fysiske og psykiske helse. Her ble det poengtert at psykiske lidelser, utagerende adferd og selvskading øker i omfang hos kvinner i norske fengsler. På grunn av mangelen på egnede sikkerhetsceller i kvinnefengsler har man også sett eksempler på at kvinnelige innsatte overføres til fengsler for menn.

Det er behov for et kriminalomsorgsløft i Norge som sikrer at norsk kriminalomsorg er rustet for fremtiden. Det burde vært et overordnet mål for både Stortinget og regjeringen å ha en kriminalomsorg som er i stand til å løse det samfunnsoppdraget de er pålagt. Dette er hele samfunnet tjent med.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen utarbeide en konkret handlingsplan for forebygging av vold mot ansatte i kriminalomsorgen og komme tilbake til Stortinget innen rimelig tid.
2. Stortinget ber regjeringen utarbeide en opptrappingsplan for å bedre bemanningssituasjonen i kriminalomsorgen.
3. Stortinget ber regjeringen iverksette en opptrappingsplan for investeringer i fysisk og teknisk infrastruktur i fengslene.
4. Stortinget ber regjeringen nedsette et utvalg som skal evaluere M2015-modellen for fengselsbygg.
5. Stortinget ber regjeringen evaluere husleieordningen i staten med sikte på at statlig eide bygg skal kunne driftes og vedlikeholdes forsvarlig.
6. Stortinget ber regjeringen innen rimelig tid komme tilbake til Stortinget med en forpliktende plan for oppfølging av anbefalingene i Rambøll-rapporten «Kartlegging av psykiske belastningsreaksjoner blant ansatte i kriminalomsorgen».
7. Stortinget ber regjeringen legge frem en opptrappingsplan for bedring av helsetilbudet i norske fengsler samt en styrking rusmestring og psykisk helsevern, særlig for langtidsdømte.
8. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å lovfeste innsattes rett til daglig medisinsk tilsyn under isolasjon.
9. Stortinget ber regjeringen sikre et likeverdig helse tilbud for kvinner som soner i fengsel.
10. Stortinget ber regjeringen snarest fremme et lovfor-slag som sikrer at tilfeller av selvmordsforsøk eller selvmord i fengsel alltid skal undersøkes av Tilsyns-rådet for kriminalomsorgen.
11. Stortinget ber regjeringen påse at Tilsynsrådet for kriminalomsorgen har kompetansen som trengs for å undersøke og følge opp tilfeller av selvmord i fengsel.
12. Stortinget ber regjeringen fremme forslag som sikrer at det skal være tre ukers klagefrist på vedtak etter straffegjennomføringsloven, slik det er ellers innenfor forvaltningsretten.

9. januar 2025

Tobias Drevland Lund

Seher Aydar

Mímir Kristjánsson

